

JIŘÍ KOVANDA KATALOG

Galerie výtvarného umění v Chebu
13. 1.–3. 4. 2011, vernisáž 12. 1. 2011, 17.00

Bez názvu / ohne Titel, 3. 9. 1977, Praha, Václavské náměstí / Prag, Wenzelsplatz. Na eskalátoru... otočen hledím do očí člověku, který stojí za mnou... / Auf der Rolltreppe... umgewendet schaue ich dem Menschen, der hinter mir steht, in die Augen...

Výstava Documenta v Kasselu se koná jednou za pět let a vedle benátského Bienále je druhou vrcholnou událostí světového umění. V roce 2007 tu byly v množství prací od více než sto umělců k vidění i drobné černobílé fotografie nalepené na bílém listu formátu A4 s krátkou popiskou psanou na stroji. Působily nenápadně stejně jako činnosti, které zachycovaly, a spojovala je přítomnost mladého muže s bujnými vlasy a vousy. Tím mužem byl Jiří Kovanda (*1953). Kovanda dnes patří k několika málo českým umělcům, kterým se podařilo proniknout do nejvyšších pater mezinárodní scény, jistá nenápadnost však zůstala základním rysem jeho osobnosti i umění. Dokládá to i skutečnost, že donedávna neměl větší monografický katalog. Ten vychází s jistým zpožděním teprve nyní. Původně měl před dvěma lety doprovázet klatovskou výstavu, nakonec se jeho dokončení ujala Fakulta umění a designu UJEP v Ústí n./L., kde Kovanda učí, právě ve spolupráci s Galerií výtvarného umění v Chebu. Nezvyklá koncepce výstavy je založena na jeho prezentaci, samozřejmě doplněné originálními díly. Tento záměr není samoučelný. Na jedné straně odpovídá konceptuální povaze Kovandovy práce, jejímž výstupem je z velké části fotografická a textová dokumentace. Na straně druhé řada interpretačních textů umožňuje pochopit smysl a vnitřní logiku jeho tvorby, která je pro nepřipraveného diváka přeci jen poněkud obtížně vnímatelná.

Bez názvu / ohne Titel, 19. 5. 1977, Praha / Prag, Střelecký ostrov. Vodu z řeky přenáším v dlaních o několik metrů dál po proudu... / Ich trage Wasser aus dem Fluss in den Händen einige Meter weiter flussabwärts...

Od 50. let se v umění objevil nový prvek, když se akce, která vedla ke vzniku obrazu, stala v jistém smyslu stejně důležitou jako její výsledek. Fotografie Jacksona Pollocka „tančícího“ nad plátnem položeným na podlaze, na které stříká z plechovky barvu, nebo Yvese Kleina otiskujícího na plátno své modelky jsou ikonickými projevy doby, známějšími než samotné obrazy. Akční umění, které se z těchto prvopočátků v 60. letech rozvinulo v autonomní uměleckou disciplínu, záhy proniklo v aktivitách Milana Knížáka a dalších i do českého prostředí. Také po roce 1968 se jím v omezených podmínkách kulturního undergroundu zabývala malá skupinka umělců (Petr Štembera, Jan Mlčoch a další), kteří reagovali především na body art Američana Chrise Burdena. Ohlas jeho sebezraňujících akcí, kdy na sebe např. nechal v galerii vystřelit, najdeme u Mlčocha (ten se např. hermeticky uzavřel do igelitového pytle až téměř do ztráty vědomí) i Štemberu (při jedné akci přespával po několika nocích bez spánku na stromě). Nejmladším ze skupiny byl právě Jiří Kovanda, jeho akce se však už liší. Spíše než hranice tělesnosti překonával své vnitřní bariéry, zejména plachost a ostych. Na jedné z nich otočen na eskalátoru upřeně hledí do očí člověku jedoucímu za ním, na dalších zase na ulici jenně naráží do kolemjdoucích. Ač zcela apolitické, jsou přesným výrazem šedivé doby, v níž v mezilidské komunikaci převažovaly vzájemná nedůvěra a lhostejnost. Zároveň tuto dobovost překonávají a mnohé z nich dodnes působí jako silná a nadčasová poetická gesta.

Poesie a politika / Poesie und Politik, 1988, disperze, tuš, plátno / Dispersi-on, Tinte, Leinwand, 120 x 120 cm, Galerie hlavního města Prahy

Na začátku osmdesátých let se problematika akčního a konceptuálního umění už vyčerpala a s nástupem postmoderních tendencí se s plnou silou vrátila malba, v níž však byla zkušenost konceptuálního myšlení předchozích let implicitně obsažena. Z poměrně nesourodého proudu, který se skrývá za označením postmoderna, lze vydělit několik výraznějších tendencí, které se projeví i u nás - vedle expresivní „divoké malby“ (např. rané obrazy Martina Mainera) a umění pracujícího s archetypální symbolikou (František Skála, Jaroslav Róna, Michal Gabriel, Stanislav Diviš) to byla „chladnější“ verze, založená na jazykových hrách, kterou reprezentují zejména Jiří David a právě Jiří Kovanda. Hlavní teoretici české postmoderny Jana a Jiří Ševčíkovi tehdy napsali slavné věty, které bychom mohli vztáhnout právě na tento poslední proud: „Když jsme naplnění nevírou ve velké téma, být upřímným znamená: žádné téma, dílo bez obsahu, obraz bez středu, jen vlastní jazyk, který nenesou jinou informaci než o sobě samém.“ Jinými slovy: jestliže ještě v modernismu na sebe umění bralo úlohu náhražky náboženství a bojovníka za lepší svět, nyní na tyto funkce, které nemůže naplnit, vědomě rezignuje a tato rezignace se někdy stává i jeho tématem. Také v Kovandových obrazech najdeme typické postmoderní rysy, jako jsou apropracie (přivlastnění), zpochybnění originality (např. v cyklu obrazů pracujících s nalezenými desými látek), citace a mísení vysoké a nízké kultury (např. když blasfemicky kombinuje vycucující Čapkovy obrazy z cyklu Oheň a touha s Müllerovým krtečkem).

Po roce 1989 Kovanda systematicky rozvíjel svou předchozí tvorbu. Jestliže v osmdesátých letech prováděl drobné intervence do veřejného prostoru, kterých si nikdo nemohl všimnout (např. Věž cukru tvoří několik kostiček cukru postavených u zdi domu) a už vůbec ne je vnímat jako umění a kde právě tato skrytost byla důležitou součástí jejich poetiky, nyní tento princip obrací. Do galerijního prostředí, které automaticky „mění“ vše zde prezentované v umění, přináší nejrůznější kusy prkének, destiček a větví. Vždy je ovšem lehce posune: půlku větve natře na bílo, k obyčejné lopatce připevní stejně obyčejný provázek. Vedle toho pokračuje ve starších pracovních postupech, jako jsou zmíněné nenápadné intervence do veřejného prostředí („zazděné“ sušenky na Prague Biennale 2 v Praze - Karlíně) nebo performance na téma nonverbální komunikace (Libání přes sklo, Tate Modern, London, 2007). Jeho práce si podržela několik základních rysů - minimalistickou estetiku, jistou primitivnost vytváření vyhýbající se jakémkoliv virtuozitě, citlivost pro všední věci a jemné posuny vztahů... Často vystavuje pro mladými výtvarníky, kteří jej považují za respektovaný a inspirativní vzor, na druhou stranu pro mnoho tradičněji orientovaných tvůrců se stal symbolem toho, jak dnes kurátoři manipulují uměním, když něco takového mohou přezentovat jako umělecké dílo. Ale právě tento riskantní pohyb „na hranicích umění“, jak to kdysi nazval Jindřich Chaloupecký, je charakteristickým znakem Kovandova umění.

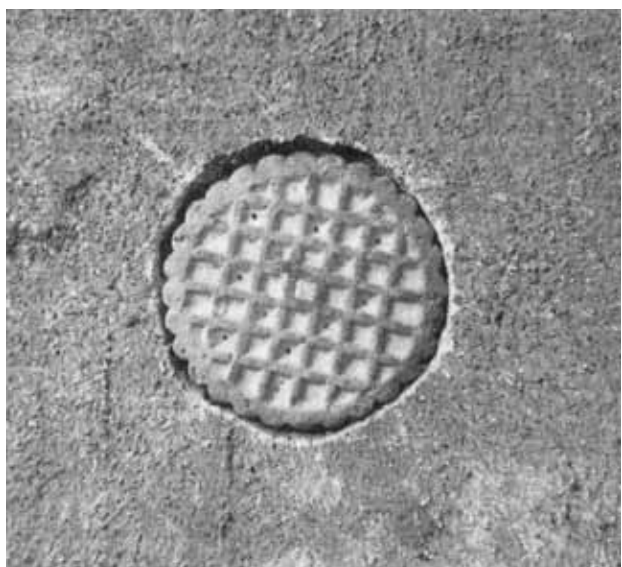
Bez názvu / ohne Titel, 1986, látka, teploměr, rám / Stoff, Thermometer, Rahmen, 80 x 230 cm

Bez názvu / ohne Titel, 1996, dřevo, disperze / Holz, Dispersion, 44 cm, Wannieck Gallery Brno

Bez názvu / ohne Titel, 1990, dřevo, disperze, překližka, umělá kožešina / Holz, Dispersion, Sperrholz, Kunstpelz, 40 x 40 cm, Wannieck Gallery Brno

Bez názvu / ohne Titel, 2005, Prague Biennale 2, Praha / Prag. Deset sušenek vlepěných do předem připravených otvorů v omítku / Zehn Kekse, eingeklebt in vorher vorbereitete Öffnungen im Putz

Libání přes sklo / Küssen durch das Glass, 10. 3. 2007, Tate Modern, Londýn / London

Bez názvu / ohne Titel, 10. 3. 2007, Tate Modern, London, remake akce / Neugestaltung der Aktion

Jiří Kovanda

1. 5. 1953 Praha / Prag

1971 – 77 zaměstněl na stavbě pražského metra / Geometer auf der Baustelle der Prager U-Bahn

1977 – 95 správce depozitáře Sbirky moderního umění Národní galerie v Praze / Verwalter des Depositariums der Sammlung moderner Kunst der Nationalgalerie in Prag

od 1995 odborní výtvarný asistent Vladimíra Skrepla v Ateliéru malby II na Akademii výtvarných umění v Praze / seit 1995 Oberassistent von Vladimír Skrepl im Atelier für Malerei II an der Akademie der bildenden Künste in Prag

od 2008 Vedoucí Ateliéru performance na Fakultě umění a designu Vědecké univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem / seit 2008 Leiter des Ateliers für Performance an der Fakultät für Kunst und Design der Jan-Evangelista-Purkyně-Universität in Ústí nad Labem

Die Ausstellung Documenta in Kassel findet alle fünf Jahre statt und ist neben der Biennale in Venedig das Spitzenereignis der weltweiten Kunst. Im Jahr 2007 waren hier in der Menge der Arbeiten von mehr als hundert Künstlern auch Schwarz-Weiß-Fotografien zu sehen, die auf ein weißes Blatt vom Format A4 aufgeklebt und mit einer mit der Schreibmaschine geschriebenen kurzen Bildunterschrift versehen waren. Sie wirkten unauffällig, ebenso wie die Tätigkeiten, die sie abbildeten, und verbunden waren sie durch die Anwesenheit eines jungen Mannes mit üppigen Haaren und üppigem Vollbart. Dieser Mann war Jiří Kovanda (*1953). Kovanda gehört heute zu den wenigen tschechischen Künstlern, denen es gelungen ist, in die obersten Stockwerke der internationalen Szene vorzudringen, eine gewisse Unauffälligkeit blieb jedoch der grundlegende Charakterzug seiner Persönlichkeit und seines Werks. Das wird auch durch die Tatsache belegt, dass er bis vor kurzem keinen größeren monografischen Katalog hatte. Ein solcher erscheint mit einer gewissen Verspätung erst jetzt. Ursprünglich hatte er vor zwei Jahren Kovandas Ausstellung in Klattau /Klatovy begleiten sollen, schließlich nahm sich seiner Fertigstellung die Kunstfakultät in Außig /Ústí nad Labem an, wo Kovanda unterrichtet, eben in Zusammenarbeit mit der Galerie in Eger. Die ungewöhnliche Konzeption der Ausstellung besteht in der Präsentation dieses Katalogs, selbstverständlich ergänzt durch Originalwerke. Dieses Vorhaben ist nicht etwa Selbstzweck, es entspricht dem konzeptuellen Charakter von Kovandas Arbeit, deren Output zum großen Teil in der fotografischen und textlichen Dokumentation besteht.

Von den 50er Jahren an tauchte in der Kunst ein neues Element auf, als die Aktion, die zur Entstehung eines Bildes führte, in einem gewissen Sinn ebenso wichtig wurde wie ihr Ergebnis. Die Fotografien von Jackson Pollock, wie er über einer auf dem Fußboden liegenden Leinwand „herumtanzt“, auf die er aus Blechdosen Farbe spritzt, oder die von Yves Klein, wie er seine Models auf die Leinwand drückt, sind ikonische Äußerungen der Zeit, die bekannter sind als die Bilder selbst. Die Aktionskunst, die sich aus diesen Uranfängen in den 60er Jahren zu einer autonomen Kunstdisziplin entwickelte, drang mit den Aktivitäten Milan Knížáks und anderer auch in das tschechische Milieu ein. Auch nach dem Jahr 1968 befasste sich mit ihr unter den eingeschränkten Bedingungen des kulturellen Untergrunds eine kleine Gruppe von Künstlern (Petr Štembera, Jan Mlčoch und andere), die vor allem auf die Body Art des Amerikaners Chris Burden reagierte. Der jüngste dieser Gruppe war gerade Jiří Kovanda, seine Aktionen unterscheiden sich jedoch bereits. Eher als die Grenzen der Körperlichkeit versuchte er seine inneren Barrieren zu überwinden, vor allem seine Schüchternheit und Scham. Bei einer seiner Aktionen wendet er sich auf einer Rolltreppe um und schaut dem hinter ihm fahrenden Menschen starr in die Augen, bei anderen wiederum rempelt er auf der Straße Vorübergehende leicht an. Obwohl sie völlig apolitisch sind, sind sie ein präziser Ausdruck der grauen Zeit, in der in der zwischenmenschlichen Kommunikation gegenseitiges Misstrauen und Gleichgültigkeit überwogen. Gleichzeitig überwinden sie diese Zeitgebundenheit und viele von ihnen wirken bis heute wie starke und überzeitliche poetische Gesten.

Zu Beginn der 80er Jahre hatte sich die Problematik der Aktions- und der Konzeptkunst bereits erschöpft und mit dem Aufkommen der postmodernen Tendenzen kehrte mit voller Kraft die Malerei zurück, in der jedoch die Erfahrung des konzeptuellen Denkens der vorangegangenen Jahre implizit enthalten war. Aus dem verhältnismäßig inhomogenen Strom lassen sich mehrere markantere Tendenzen separieren, die auch in der tschechischen Kunst zum Ausdruck kamen. Neben der expressiven „wilden Malerei“ (M. Mainer) und der mit archetypischer Symbolik arbeitenden Kunst (F. Skála, J. Róna, M. Gabriel, S. Diviš) war das eine „kühlere“, auf Sprachspielen beruhende Version, die vor allem durch J. David und eben gerade Kovanda repräsentiert wird. Die Haupttheoretiker der tschechischen Postmoderne, Jana Ševčíková und Jiří Ševčík schrieben damals die berühmten Sätze, die wir gerade auf diese letztgenannte Strömung beziehen könnten: „Wenn wir vom Unglauben an ein großes Thema erfüllt sind, bedeutet aufrichtig sein: überhaupt kein Thema, ein Werk ohne Inhalt, ein Bild ohne Zentrum, nur die eigene Sprache, die keine andere Information enthält als über sich selbst.“ Mit anderen Worten: während im Modernismus die Kunst noch die Rolle eines Religionsersatzes und eines Kämpfers für eine bessere Welt auf sich nahm, verzichtet sie nun bewusst auf diese Funktionen, die sie nicht erfüllen kann, und dieser Verzicht wird manchmal auch zu ihrem Thema. Auch in Kovandas Bildern finden wir die typischen postmodernen Charakterzüge, wie etwa die Appropriation (Aneignung), die Anzweiflung der Originalität, Zitationen und die Vermischung der hohen und der niederen Kultur.

Nach dem Jahr 1989 entwickelt Kovanda sein vorheriges Schaffen systematisch weiter. Während er in den achtziger Jahren kleine Interventionen in den öffentlichen Raum durchführte, die niemand wahrnehmen konnte und die schon überhaupt niemand als Kunst wahrnehmen konnte und wo gerade diese Verborgenheit ein wichtiger Bestandteil ihrer Poetik war, dreht er dieses Prinzip nun um. In den Galerieraum, der automatisch alles hier Präsentierte in Kunst „verwandelt“, bringt er die verschiedensten Stücke von Brettern, Platten und Zweigen. Immer jedoch sorgt er für eine leichte Verschiebung: die Hälfte eines Zweiges streicht er weiß an, an eine gewöhnliche Schaufel bindet er einen ebenso gewöhnlichen Bindfaden. Daneben setzt er seine älteren Arbeitsweisen fort, wie die erwähnten unauffälligen Interventionen in den öffentlichen Raum oder Performances zum Thema nonverbale Kommunikation (Küssen durch Glas, Tate Modern, London, 2007). Seine Arbeit bewahrt einige grundlegende Charakterzüge – die minimalistische Ästhetik, die gewisse Primitivität des Gestaltens, die jegliche Virtuosität vermeidet, die Feinfühligkeit für alltägliche Dinge und für feine Bedeutungsverschiebungen. Häufig stellt er gemeinsam mit jungen Künstlern aus, die ihn als respektiertes und inspiratives Vorbild achten, auf der anderen Seite wurde er für viele traditioneller orientierte Künstler zum Symbol dessen, wie die Kunst heutzutage von den Kuratoren manipuliert wird, wenn die „derartige“ als Kunstwerk präsentieren können. Aber gerade diese riskante Bewegung „an den Grenzen der Kunst“ ist das charakteristische Merkmal von Kovandas Kunst.

Jiří Kovanda – Katalog / Der Katalog

Velká galerie (vlevo) / Grosse Galerie (links)

13. 1. – 3. 4. 2011

Kurátor / Kurator: Marcel Fišer

Vernisáž / Vernissage: 12. 1. 2011, 17.00

Doprovodné akce: 2. března, 17.00. přednáška autora o vlastní práci

Otevírací doba / Geöffnet: út-ne / Di-So, 10.00–12.00, 12.30–17.00

Vstup zdarma / Eintritt frei

Díla na výstavu zapůjčili: Jiří Kovanda, Lukáš Kovanda, Alšova jihočeská galerie Hluboká nad Vltavou, Galerie hlavního města Prahy, Wannieck Gallery Brno

Souběžné výstavy:

Vít Soukup – The Rest Of The Best

Malá galerie / Kleine Galerie, Videoroom

13. 1. – 27. 2. 2011

Josef Váchal – Šumava umírající a romantická / Böhmerwald sterbend und romantisch, 1931 Opus magnum

13. 1. – 10. 4. 2011

Jiří Novák – V pohybu / In der Bewegung

Velká galerie (vpravo) / Grosse Galerie (rechts)

3. 2. – 3. 4. 2011

Galerie výtvarného umění v Chebu, (přispěvková organizace Karlovarského kraje, náměstí Krále Jiřího z Poděbrad 16, 350 02 Cheb (T: +420 354 422 450, F: +420 354 422 163, info@gavu.cz, www.gavu.cz)

V roce 2011 vydala Galerie výtvarného umění v Chebu. Text: Marcel Fišer, překlad: Walter Anuss, grafika: Kolář&Kutálek, tisk: Dragon Press, s. r. o.

Na obálce / auf dem Umschlag: úvodní fotografie katalogu Jiřího Kovandy / das Einführungsphoto des Kataloges von Jiří Kovanda